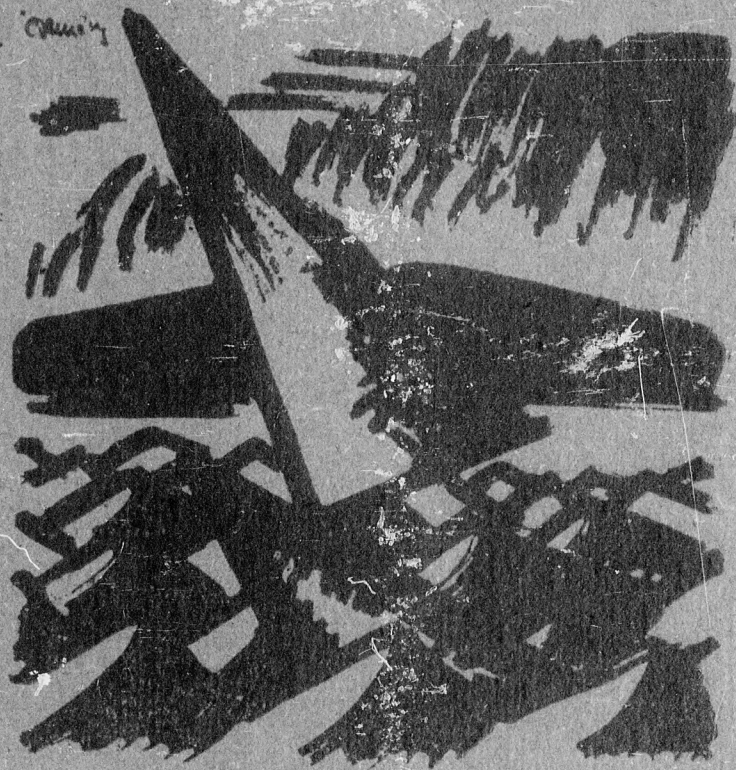

ATELEN

II

1

IRODALMI, KÉPZŐHŰV
SZETI ÉS TÁRSADALMI
FOLYÓIRAT
SZERKEZTE: KAGÁN LAJOS

ÁRA 50 FILLÉR

Viszontelárusítók részére
telefon: 110-17.

Vers szám 1916. szeptember 20.

Tartalom:

Kassák Lajos: Az új irodalom (válasz Babits Mihály cikkére)

Kassák Lajos: A juliusi földeken. Karmester, esti világításban. Asszonyok a parkban (versek)

Komját Aladár: Utca! (vers)

Galimberti Lanov Mária: Portrait, Csendélet (festmények)

György Mátyás: Szélbolond (vers)

Ujvári Erzsi: Vizió

Lengyel József: Huszadik születésnapomra.

Esik az eső szeptember hetedikén (versek)

Singer Henrik: Világnézet: (II. folytatás)

Művészet:

Máca János: Salgó Ernőről

Máca János: Pásztor Árpádról.

Üzenetek.

Előfizetési díj:

egész évre 8 kor.

félévre 4 kor.

negyedévre 2 kor.

Felelősszerkesztő és kiadó: KASSÁK LAJOS.

Szerkesztőség és kiadóhivatal

Budapest, V. Sziget-utca 16. I. 14.

MODERN SZINPAD CABARÉ

□ □ □ □ Andrassy-út 69. — Telefon: 93—16. □ □ □ □

KEZDETE EGYNEGYED TIZKOR.

Ma és a következő napokon

a megnyitóműsor :

„UJ ADÓK“

tréfa, írta GÁBOR ANDOR.

„A BAKTER“

jelenet, írta HARSÁNYI ZS.

„SZERZŐDÉS“

kis színmű, írta EGYED Z., főszerepben
MEDGYASZAY V.

„A TORDAI HASADÉK“

tréfa, írta BÉKEFFY LÁSZLÓ, főszerepben
RÓZSAHEGYI K.

Borszéki ásványvíz

Telefon: 36-52.

Páratlan nagy calcium és szabad szénoxid tartalma valamint hygienikus tisztasága a savanyúvizek között vezető szerepet biztosít a Borszéki „Főkút” vizének.

Kapható mindenütt.

Főelárúsítás.

Borszéki Fördővállalat Részv.-Társ.

Gyomor- és bélrenyheségnél, hurutos dyspepsiáknál, cukorbetegségnél stb. nélkülözhetetlen.

BUDAPEST, V.,
Nádor-utca 5.

AKA 50 TILLEN

Rózsahegyi Kálmán:

(A Nemzeti Színház tagja)

Színész- és moziiskolája

Budapest, VIII., Népszínház-utca 22. sz.

Értekezni lehet a délutáni órákban.

Telefon: József 31-05.

Kassák Lajos könyvei:

Életsiratás. (Novellák.)

Ára 3 K

Isten báránykái. (3 egyfelvonásos.)

Ára 2 K

Éposz Wagner maszkjában. (Versek.)

Ára K 1.20

Megrendelhetők kiadóhivatalunk utján (10 f. portó)

FESTŐISKOLA

esti aktrajzolással kezdők és haladók

részére. Jelentkezés:

CSERMELY JÁNOS műtermében,

V., FALK MIKSA-UTCA 22.

Krausz J. és Társa, könyvnyomda, Bpest, VI. Csengery-u. 86. Tel. 110-17.

AZ ÚJ IRODALOM*

(A LEGIFJABB KÖLTŐKNEK)

Köszönettel kezdem.

Köszöntöm Babits Mihályt, aki egy esztendő s neki-neki lendülésünk óta nagy vakságok és sok kis betyárságok után elsőnek vetette ránk komolyan a szemét — vagy elsőnek merete bevallani, hogy ránk vetett szemével komolyan mérlegelni kényszerült bennünket.

»Bekormozott arccal, rettentő nagy hamu alatt« látott meg bennünket és sok fölösleges dekoráció kedvetleníti tőlünk — megpróbáljuk kissé tisztábbra egyszerűsíteni magunkat elé.

Kritikusunk a nemzedékek törvényszerű egymásra következését kultúrában és művészetben a piraeusi fáklyaversenyekkel példázza és így kiált föl: „Hol vannak a huszévesek?“ Nem találkozott velük [nem, egész máig] pedig tudta, hogy „docilis arccal, magukba titánkodva ott járnak el az ablakai alatt.“ Ezekre a naiv ablakba pislogókra panaszkodik Babits s aztán egyszerre elénk önti panaszait, akikkel a Nyugat eleven és lehiggadt tisztelejében először találkozott szemtől szembe. Lemért, analizált, kritikai konkluziót vont le a művészetünkről s engedelmével most mi is ezt a módszert fogjuk követni bizonyításul annak, hogy Babits tőlünk való elkedvetlenedésének nem csupán mi vagyunk az okai.

Az első csomónk, amivel Babitsot meglöktük: a program. A magunk javára mindjárt lejegyezzük, hogy ezt a programot nem az *új lapok* szokásához híven az első számunkban adtuk, magunk által sem át nem értett publikum csalogatónak egy mutatványosbódé bámulásához — hanem a tízedik számunkban terítettük olvasóink elé, vagy az új költők elé, akiket elég jól sejtettünk az ismeretlenségben. A programot erőnkhez képest már tíz számon át dokumentáltuk, tehát kellett, hogy megszerkesztésekor át is értsük azt. Csodálkozunk, hogy Babits, aki szintén át tudta érteni tőlünk s a Nyugat oldalain akkorakitartással magyarázza, egészen más eredményre jut vele, mint mi. Azt hisszük az egészet még sem értette meg annyira, mint ahogy azt ő a mi rovásunkra is állítja! Azt mondja: a program recept. „A recept, mint minden külső irányozás, csak ártó hatás lehet.“ „Az Újat és Nagyot, ha valóban nagy tehetségek, meg fogják valósítani ugyanis: recept szerint soha sem valósítható az meg.“ Valóban igaza van! De ezt a tanácsot már sokszor kiosztották s nem mindig azoknak, akik rászolgáltak — s talán most sem azoknak.

* Válasz Babits Mihály tanulmányára. (Nyugat IX.-1.) Cikkem a Nyugat 15-iki számában is megjelent; újbóli közreadását azért tartom szükségesnek, hogy olvasóink lapunk vers számával mindjárt ellenőrizhessék is igazságainkat.

1. A Tett programjának a hangsúlya nem a művészi produktumon, a megcsinálás hogyanján van, [annyira sem, mint Babitsnál] hanem a művészen, mint szociális emberen!

2. A témakör esztétikai korlátok nélküli kiszélesítése. Az erőnek és akaratnak, mint az egyetlen maradandó művészi abszolútumnak, megismerése és érvényesítése!

3. A Babits által nagyon fájlatlalt technikai részről pedig csak ennyi: A megcsinálás hogyanjáért ne kukucskálj be a mások áblakain!

Ennél semmivel sem mond egyebet a mi programmunk s ez nem recept, még kevésbé demagógia. Így velünk szemben Babits fiatalokat intő metódusát is programnak vehetjük. „Tehetséges íróra vall, de még nem elég az izlése . . . a technikája . . . az életet nem ismerheti még . . . érni, üllepednie kell“ . . . Programm ez is, csak jóval hüvelykszoritóbb, mint a miénk. Ahelyett, hogy a született fenyőt a pálmaházban óhajtanánk **megnemesíteni**, kint a hegytetőn akarjuk rácsurgatni az éltető napot. Programmunkkal értelmi ugródeszkrét akartunk adni az új generációnak, akinek, épen azért, mert nála már törvényszerűleg megtörtént a „hagyományos asszociációk“ beidegzése, semmi szüksége nincs az élet tapasztalatok „gyűjtésére“, a meglevő formák föltétlen végigcsinálására. Mint művészek onnan ugorhatnak, sőt kell nekik tovább ugrianiok, ahol az előtte járók elé *születettek*.

A mi programmunk egy végtelen sikot húz a fiatal költő lábai elé, mondván: „no, fuss ki a világból, ha van hozzá merszed és erőd“ s drótsövényt állít a háta mögé. Babits programja [vagy esztétikai kritikája, vagy időbeli előjoga, vagy nem tudom mie] rettentően kigödrözött lépcsőkoloszust állít az új költő elé s mondván: „hát lássuk, ha csakugyan jó inaid vannak a csikói kedvhez, mászd meg előbb ezt a tapasztalati golgotát“ és jó puha ágyat nyit a háta mögött arra az esetre „ha netalántán meggondolná magát a bohó“. — Hogy kritikusunk mért gondolja azt, hogy a mi **okoskodásunkkal** szemben az ő **okoskodásának** van igaza . . . azt nem tudjuk.

A technikáról szólván Babits a képzőművészetre is átutalja figyelmünket. „Az idők új arcát énekelni“ mondja „ahoz ép oly kevés a lelkesedés, mint megfesteni egy ily arcot a festőnek. „Vajjon, hogy tudna egy arc valóságához férkezni a festő, ki a rendelkezésére álló eszközöket és mesterségének százados technikáját elvszerűleg még csak megismerni sem akarja.“ . . . Így áll ez a festészetre? Kérjük Babitsot, nézze csak át a négerek plasztikáját és az egész primitív festők képeit — minden technikai készség nélkül is mennyivel inkább fogták meg és juttatták érvényre azok az arc karakterét, tehát modelljük leglényegét, mint a mi „technikai eszközökkel“ rendelkező Vadász Miklósunk. Sőt a „százados technikai eszközökkel“ rendelkező Mackart is csak szép képeket festett: kinek, kinek. — A, „százados technikai eszközök“ még másod sorban sem teszik a művészt

Primitivek. És ezalatt a jelző alatt beszélhetünk a Szabad Versről és a kompozícióról is. Az előbbiről, mint a Tett „ideáljáról“ a másodikról, mint olyanról, amit a Tett-ben „teljesen elvetettek.“

1. Régi igazság, hogy abszolút szabadság nincs, — tehát az abszolút szabad vers sincs. Amint az *emberi tudatnak* szörnyű erkölcsi béklyó „szabadságának“ teljes megérzése, úgy a művész fantáziájából önálló életre kívánckozó vízióknak is leghatalmasabb ellensége a megadott formaszabadság.

2. A laikus által úgy nevezett szabad versforma, szerintünk a legkomplicáltabb forma — a lényeg formája! A szabad vers formáját épen a belső struktúra adja; az adódó téma, életdarab tudatos centrumba lökése alakítja a vers szemmel látható külsőségeit.

A két pontban ezt akartam adni, hogy a Tett szerkesztője szerint [Babits engem gyanúsít a fiatalok megrontásával; a magam módján meg is teszem azt] a szabad versnek van a leggazdagabb és egyben leglebírhatatlanabb formája s hogy ez a forma soha sem a priori jelentkezik, hanem mondani valóról mondani valóra a vízió pszichikális és fizikális egy pontba szorítása, vagyis a Tett-nél „elvetett“ komponálás szüli meg. Vagy beszéljünk arról, hogy mi a kompozíció? Mondatokban magyarázkodás helyett és azért is, hogy mi is hívjuk segítségünkre a képző művészetet: Babits szíves figyelmébe ajánljuk több új festővel egyetemben Kandinszky vásznait, ahol az „értelem és komponáltság“ hiányában épen a pszichikai értelem és a nagyszerű kompozíció dominálja a képet. De ettől a nekünk is jó szolgálatot tehető utalástól függetlenül is tudatossággal állítom Babitssal szemben, hogy a mi szabad verseink a lehető legszigorubban megkomponált egészek és épen ez a komponáltság választja el őket Walt Whitman szabad verseitől. Walt Whitmannal valljuk a rokonságot, [sőt azt is tudjuk, hogy 1819-ben született,] de ő még sokkal inkább az intuíció rabja volt, impresszionista, sem hogy mesterünknek fogadnánk el.

Walt Whitmantól is csak annyit tanultunk, mint amennyit jó eszünkkel minden nagy költőtől el *kellett* tanulnunk — mert hiszen Babits kulturuszomjusága mellett mi *sem* a dühöngő analfabétaságot akarjuk visszaerősíteni a világra.

De ha nagyon sokaknak az az igazság, hogy a verset, mint művészi produktumot legnemesebben a **sorok mértéke, az ütem egyöntetősége a melódika finomsága, a rimek pontos glédába állítása** és más ilyen verklibe foghatóságok jelzik — úgy mi lemondunk versfaragó titulusokról s verseinket a magunk és olvasó barátaink részére, szerényen csak költeményeknek fogjuk nevezni. — Költeményeknek, melyekben a jó és jóakaratu szem, sok egyéb értéken kívül, a poétika és stilsztika szentszereit is megtalálhatja.

Költeményeink [mikor többes számban beszélek még a Tett körében is a legmegszorítottabban értendő] főjelzője nem a végtelen sorhosszuság, hanem a: **koncentráció!** Egy tömeggé koncentrációja minél gazdagabb témának, zenének, plasztikának és expresszióknak.

A harmóniáról. Babits szemünkre veti, hogy harmóniátlanok vagyunk. „A Tett propagandája: valóságos irodalmi anarchia.“ De egybe ezt is hozzá teszi: „Ne áltassuk magunkat — anarchia a mai ifjuságnak csakis rokonszenves lehet.“ Ezzel az őszinte tovább gondolással nagyon megkönnyítette a magyarázkodásunkat. Hiszen már maga az a szó, hogy harmóniátlan: az egyéni érdekeken kivülesve tarthatatlan.

A harmónia: a létezés, a minden, a világ belső és külső élete. A káoszt csupán az érdekeltek ismerik. A semleges alanynak csak harmóniát találunk a szótárában.

S ha mégis van harmóniátlanság, mért föltétlen rokonszenves az a mai ifjuságnak? Mert a mai olvasó fiatalság csakugy a XX-ik században él, mint a mai költő-fiatalság. Az ő életlátásuk, érzés és gondolat világuk nyilván a legszorosabb testvér a miénkkel s csak anyiban különböznek tőlünk, hogy gondolataikat, vízióikat nem tudják formába önteni. Profánul: az ő kritikájuk körülbelül, ugy viszonylik a **tegnapi** kritikuséhoz, mint egy kávéházóriás levéleményezése a tegnapiak és maiak szájából. Az előbbi szidja, mint fülsértő, idegbontó káosz elől méla, kis otthonába menekül, a másik pedig ott üti agyon a napjait, valósággal éltető eleme a büzhödő, modern aréna. Hogy nem jól van ez így? Nem tehetünk róla. A méla, kis otthon felé pedig nem is akarunk tenni róla! Ez egy társadalom-fejlődési processzus, (az az csak egy kicsiny a hasonló sok közül) ami feltartóztatlanul nyakára lép a **szent éldelgésnek, megbontja a családi élet boldogságát** és ami a fiatal költőket sem hagyja érintetlenül. Amennyire káosz tehát valakinek egy pesti kávéház, vagy egy alföldi vásár, (milyen gyönyörű harmónia mind a kettő) annyira kaotikus a mai egész élet és annyira kaotikusak vagyunk, mi nagyon kevesek a Tett költői közül is. S ezt nem is szégyeljük, sőt bevalljuk, hogy azt a nem kis erényünket, amit Babits is elismer, hogy új témakört, forróbb, élettél lelkesebb mondanivalókat hoztunk a költészetbe, ennek a makacs árellen-uszásnak köszönhetjük.

Elég volt a „szépből“, „jóból.“!

Nem rég vettük észre, hogy pórusaink már majdnem összenőttek a nagy illemben-üldögéléstől. A pálmaházi hangulatok helyett, fiatal fenyőmagunkat most kigyökerezüük a napra: dagadó erővel és az édig akarással.

Babits Mihály nagyra becsült cikkére, fenti köszönetemmel még ennyit:

Hogy lapunk címe „A Tett“ nem is olyan új, mint mi hisszük? Mi, mint a legkisebb ötletünkkel, soha nem is hivalkodtunk vele! De egész szeliden mondva: emlékszünk rá mikor a Nyugatra, mint címre, szintén mondtak Babitséhoz hasonló vádakat s igazságuk — fölösleges igazság volt!

Még azt is ki szeretném korrigálni, hogy *tévedésből* sem vagyunk kimondottan szimultanisták és semmiféle isták és izmusok nem vagyunk és új irodalmi iskolát sem akarunk csinálni, csak a **jó** szó átértékelésében jó költők akarunk lenni, az az jó költeményeket szeretnénk a legifjabb olvasó generáció elé adni. És bizunk az akaratunkban, mert az előttünk futók s a már pihenésre fáradtak kezéből mi is átvettük az örökéző fáklját s csak az a különbség közöttünk, hogy mi más felé érezzük a célba vezető utat, mint ők és más, szinesebb, gazdagabb hangszereléssel akarjuk kidobni magunkból azt ami *művészet*.

Kassák Lajos

A JULIUSI FÖLDEKEN

Monumentalitás.

Kék- kék- kék.

Vízszintben sárga, geometrikus táblák.

Szél. Hő. Földszag.

A nap csurog,

s a sárga táblák visszadobálják a vörös napot.

A téres, meghizott földeken,

iveljétek ki ványadt karjaitokat,

testvérek,

s a sárga táblákban nézzétek a parasztokat,

(az érett búza között)

amint erős, plasztikus lendülettel mozdulnak

(félaktban)

s százszoros gesztusuk

letörli a végtelen táblákat.

Gatyás, félig meztelen testek. Rohamállás. Suhintás.

Minthacsak pontos mechanikai rendszer lenne az egész,
végig... végig a kék perspektívába.

Pedig: (nézzétek csak)

A parasztok szép, tömör fejéből,

szinte világít a friss, egészséges velő,

a fogaik remekbemetszett habkövek

s a lábaik, oszlopos, barna lábaik

szabadon gyökerezik a televényt.

Billió szin itatja most a szemeiteket.

De mind között leghatalmasabb a kenyér sárga magja,

melyet rendbe - vágnak és keresztbe - dobálnak

a nótázó parasztok,

hogy teljenek a csürök

és ványadt, otkolónos testetekbe

szökkenjen bele az élet.

A téres sárgarahízott földeken

zászlósan lengessétek meg új divatkalapjaitokat,

testvérek

Kassák Lajos

KARMESTER, ESTI VILÁGÍTÁSBAN

— — — — —
 s a rezek ragyognak mint a nap
 s a zöld veteránok közt
 a kitáncolt dobogón
 dolgozik
 s a kék és zöld és sárga és fehér és vörös
 lámpiónok alatt
 ő a koncentráció

— — — — —
 az Élet tengerkedik körülötte

— — — — —
 s ő az akarat plasztikája
 a ritmus és az eleven hangkamra
 világít mint a rádium
 s fekete pálcájával
 a tüdők rossz életét
 fölkergeti
 a hideg csillagokig
 s ragyogó papircsillagok havaznak rá

— — — — —
 az Élet tengerkedik körülötte

— — — — —
 most ő az Isten
 jégből van a feje tűzből van a törzse
 csücsörítve csalogat borzong dobbant
 kinyúlik mint a méz
 és összezsugorodik mint a rugó

— — — — —
 az Élet tengerkedik körülötte

— — — — —
 mert ő az Isten
 s vörös bőre alatt tele van fekete póklábakkal
 és kiágaskodnak a pupilláiból
 és kivirágoznak a kövér ujjabegyéből
 keringő
 ke-rin-gő
 ke-e-rin-gő-ő

— — — — —
 az Élet tengerkedik körülötte

— — — — —
 Ke-e-rin-gő-ő
 ő ragyog mint a bálvány
 s a kék zöld sárga fehér vörös lampiónok
 belecsurognak a szemekbe

— — — — —
 már nincs is semmi
 senki

— — — — —
 csak ő
 borzas vad kakas
 a dobogón

— — — — —
Kassák Lajos

ASSZONYOK A PARKBAN

Az alacsony és magas fák óriási csokorban állnak,
szelid, gótikus pózban egymásba nyujtóznak,
mint valami vásári rosta,
szövődnek, bogozódnak
s ezüst leveleik közt
átszűrrik
az indigó színű estét.

Köhögős tehervonat kapaszkodik a magas, fekete töltésen.

A fehérlő uton egy asszony jön fehérben,
hosszú, vékony lábakon ring, messzire szagosodik,
ezer füle van,
ezer szeme van
s valami szárnyas ragadozót mimel a szája:

Huhu?

A bakter sötétre fojtogatja a zöld kandelábereket.

Huhu?

11 óra.

A hold sárga, merev kockákat dobál a fák közé.

Huhu! Huhu!

Fehér csokorban állnak a csokros fekete fák alatt,
ezer fülük van, ezer szemük van és szörnyü, hosszú
[lábaik vannak
s parfömösen, kacéran, öregén a sárga kockákban tipegnek,
kacagnak, forognak, ügyetlenül bakfiskodnak, csillagot számolnak:

Huhu?

Fehér szoknyájuk vakitón félreharangoz a sárga kockákban.

Huhu?

Szétfutnak, mint a megriadt gémek ... elbujnak,
a fák barna törzsei közül árulkodnak,
eltűnnek, megvillannak,
csábító lepedők a földön,
hirtelen az égig magosodnak:

Huhu! Huhu!

Az állomásról idezokog az induló menetszázad bombardónja.

11 óra 50 perc.

Az asszonyok tizezer füllel és tizezer szemmel
silbakolnak a tisztáson,
forrók, éhesek, szédülők,
egymás karjával kötik a derekukat,
a mellük kemény,
s megnyúlt arcukat
hideg- sárga fénnel lakkozza a hold.

Kassák Lajos

UTCA!

Égnek bökődő roppant ösztörü.
 (Gondold: az ágya elfordúl alóla!)
 Törzsbe-futó interferencia.
 (Gondold: a föld a lábad folytatása!)
 Rogyásig volt:
 Lekényszerített lihegő káosz:
 Egy vackon domb, víz, nem-jártság szabadja.

Lépés. Hoó!

Zavarkodó ütem-raj.

Szín - hang - szag - íz - delírium!

Száz tag röpül
 S bogáncként kelletlen ragad.

A ház - sebek
 Átfájják magukat.

Még látok!

Asszony! Ki felé csúcsba jaidúl mind a nedvem!

Gyerek: könnyebbség! Átadott gyönyör!

Hördülő fintor: idők ember - ösze!

Mosódom, mint a só!

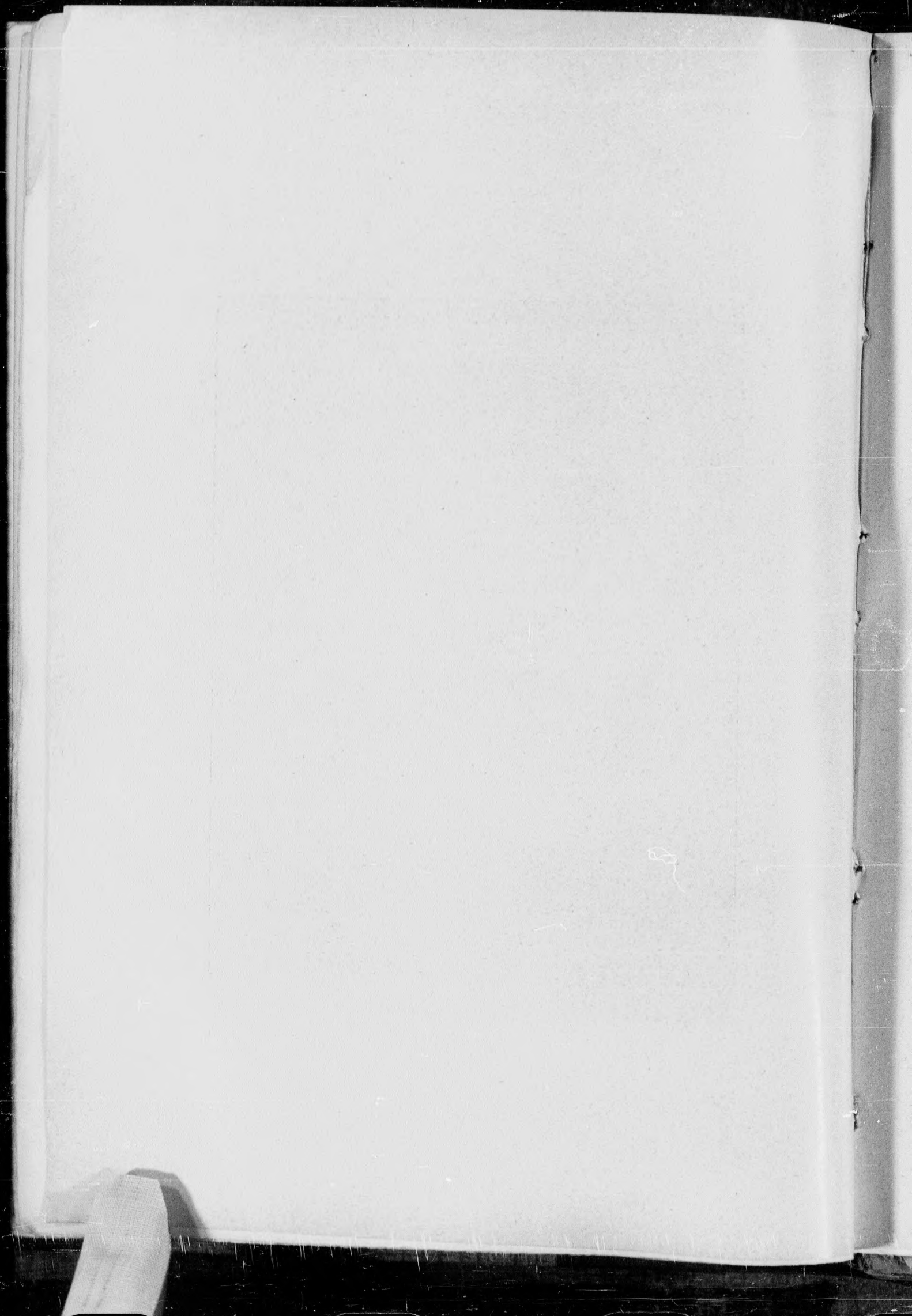
Testek fölé:
 A testem súlytalan szakad!

Vissza a szót a kínlódó tüdőkhöz!
 Mert eldűltök a szélnél hamarabb!

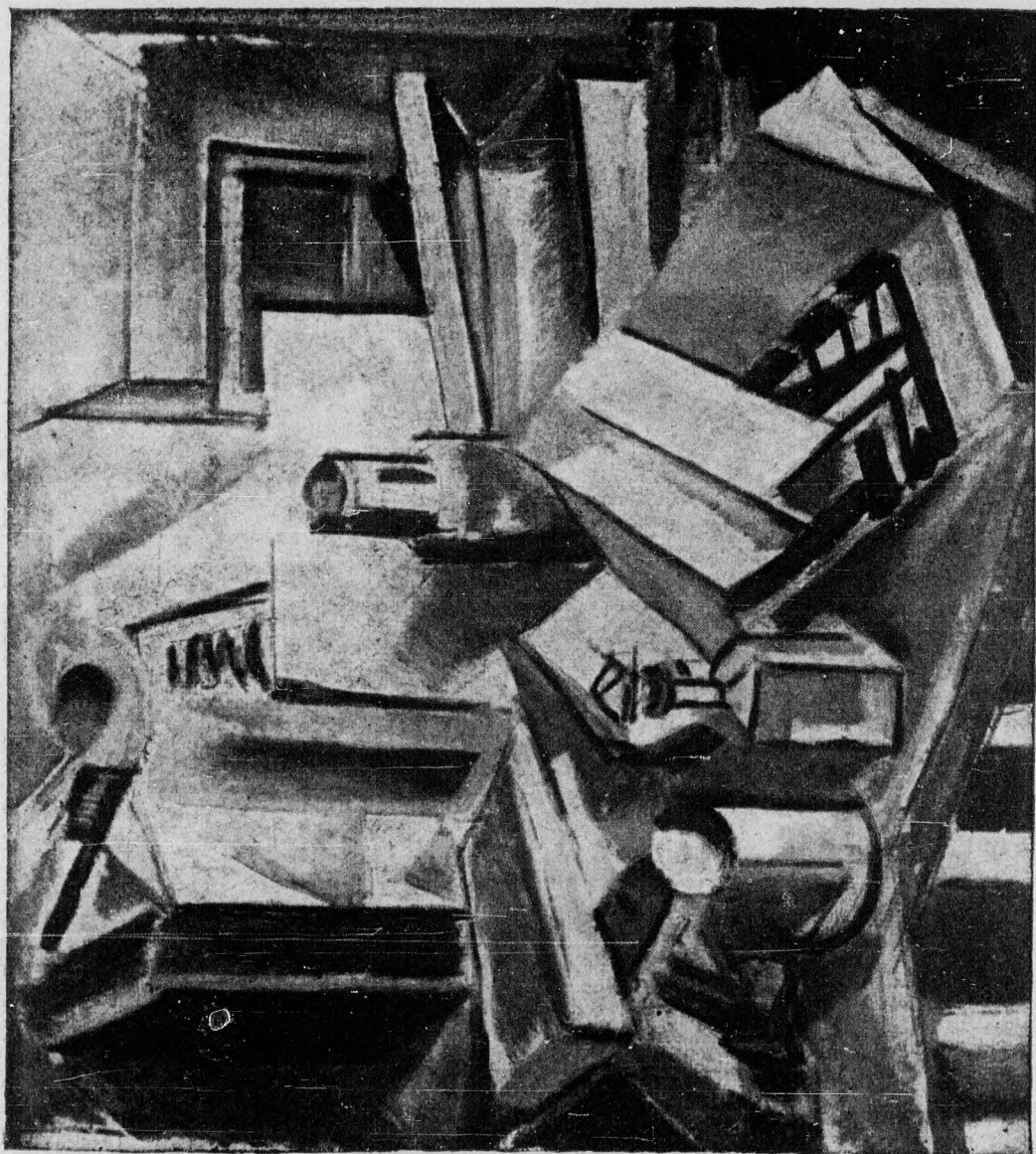
Komját Aladár

Galimberti Lanov Maria : Portrait

A TETT melléklete

Galimberti Lanov Maria : Csendélet

AZ UJ MYTHOLÓGIÁBÓL

SZÉLBOLOND

(BEETHOVENNEK)

Szélbolond fűszálat cincogtat,
fejem sarjúján is átturkál,
kese fecskefarka utánalóbál

és ahogy tenyerével végigfarol a gáton,
vibrálni kezd a csudasok kígyónyelv,
tuggya-tuggyát lefetyel le a pocsolyának

a sok sok. —

Huj, mekkora kobakja kerekszik
kifelé-süket fülének bokra alján,
(befelé, huj, micsoda fütty vihorászik
a jó füllesztő bokra alatt)
huj, mekkora gyömöszlője verekszik
öles hadonázások poha mentén.

Füle kimered
(valami hányódó hegedűnek görcsbe szorult fejeként
könyökli a rónát)
s álomos himbálódzások
hengerednek
át gégéje zajosra tárult küszöbén,

amikor tempózza:

„Húj húúj,“

boglyacskám, búnak feledkezett boglyacskám,
[árnyékba sülőcském,
szénácskám, arcom-rejtegetőcském, veszejtőcském,
vonva-húzócskám, elpattintócskám

húúj, húj!“

György Mátyás

VIZIÓ

Fáradtan dagasztották az agyagos földet. Tovább! A levegőben tüzes csóvák sikongnak — füstoszlopok túrják a földet. Csak tovább! Foguk alatt csikorgott a fölkevert por. Éles csattanás.

Testvér!

Fogukkal kaparták a földet. Fölhasadt az inyük. Nem engedett. Hátukon magasan ült a nehéz teher — fejüket vörösre pörkölte a sivító golyó — tűz — füst — kavarodás. Szájukból kibuggyant az utolsó szó:

Édes anyám!

És bögött a megcibált föld.

Meleg húsdarabok repültek a vonagló testekre. Vér, sár a levegőben sűrű péppé keverődött. Lecsapódott. A lovak vonítva egymásba menekültek. Aztán — — —

Csönd . . . csönd.

Este.

Egy vékony arc bukott föl, s fehérlő haj gubancoskodik rajta. Kezéből csurog a vér — lábai erőtlenül csúsznak — fölkapaszkodott. Nagyokat sikongatva dobálta előre a testét.

Ne hagyjatok itt! . . .

Vizes szemek pukkadtak szét a lába alatt. Félre billent — keze egy nyitott hasba csúszott — magas ívben szökött ki a nyálkás lé.

Segítség!

Egy ülő ember néz rá. Tüdejében széles acélkés áll. Hozzácsúszik — megtapogatja. A megingott test nagyot bukfencezett. Vállára hajolt — száján ömlött a habos vér — visszafordult.

Fekete varjak húznak egy kiloccsant velőt. Fölrepültek — feje fölött keringtek — újra lecsapódtak.

Ne bántsatok!

Izzadt testét hűsítgetve futott körbe — fejét, mintha kerékbe szorították volna, zúgott — tüdeje sipolt, fújt, nyöszörgött, mint egy lyukas hermonika.

Előre!

Valamibe megbotlott. Fölvette, csontos keze széles nyílást érzett. Mint valami éhes ragadozó neki esett. Reszelős torkában morgott, keserített a meleg ital.

Megborzongott. Csattogó nyelvvel a furcsa ízt találgatta:

Pálinka?

Bor?

Nem.

Sós!!!

— — — —

Vér!!! Vér!!!

Szája vörös karikákat törült a fekete földbe — vizes haját összekuszálva vonaglott. Összezsugorodott.

Rémült agyára rászakadtak a glóriás mesék

Árulás — üldözés — szagos hegyek alján sebesre mart szenvedők éhesen itták Jézus csengő szavát — fegyveres katonák ordítása — a megváltó vértelen testén, már durva bőrcsíkok táncoltak...

Fölsírt. Megfogta a bitangoló fejet. Csókolni kezdte — szájánál csiklandósan mozogtak a vékony erek — két vak golyó bámult rá.

Szeme kitágult. Előre meredt.

Várt. Lesett.

Fekete csönd volt.

Csak az ő két keze látszott.

Ég felé nyúlt, mint két sárga gyertya.

Ujvári Erzsé

VILÁGNÉZET

Folytatás

4. Az általános fiziko-kémiai alaptörvényekről.

Egyidőben az érzés teljes általánosításával nem szabad megfeledkez-nünk az alapvető természettörvények mindenütt való érvényességéről sem. S míg a psziche törvényszerűségeit érdekes volt lent, a holt anyagnál megtekinteni, úgy itt feltűnőbb lesz, ha elsősorban a holt-anyag törvényeit az élőknél próbáljuk követni.

Ép úgy, amint az érzésnek lefelé, a holt felé való kiterjesztésének kísérleteivel találkozunk, ugyanugy — talán még fokozottabb mértékben igyekeztek a fiziko-kémiai törvényszerűségekkal az életig, az emberig felmenni.* Elég, ha ebből a szempontból a hormonteoriákra, meg a Loebék által kifejtett tropizmusokra utalok, melyekkel még egyes cselekedetek aprólékosabb törvényszerű összefüggéseibe is behatoltak, anélkül azonban, hogy egyuttal és egyidőben pszihikai funkciók jelenlétét is látták volna. Mi azonban nem akarjuk a Loebék utját még az érzések esetleges felvételével együtt sem követni, s nem akarjuk az egyes cselekedetek, folyamatok mechanizmusát részleteiben bolygatni, mint ők, hanem rá akarunk mutatni néhány egészen általános jellegű törvényszerűségekre, a melyek függetlenül a közbeeső folyamatok mikénti befolyásától mindenkor érvényesek, akár csak pl. az energia megmaradásának elve is függetlenül az egyes átalakulási processzusok ismeretétől határozott végeredményre enged következtetni.

A legáltalánosabb törvényszerűségek egyike az *egyensúlyi állapotra való törekvés*, vagyis arra a helyre, állapotra való igyekezet, a hol munkna végzés* nincsen. Mindaddig, a míg ez a hely el nem éretett, a test potenciálkülönbség hatása alatt áll, vágy emészti, a mely az egyensúly elérésérváló munkát létesíti. Rendesen kemény munka ez, mert legtöbbször útközi ellenállások, akadályok, surlódások igyekeznek az egyensúly felé törekvő test utját meglassítani, gyakran egészen lehetetlenné tenni. Így pl. a kő vágyával a Föld középpontja felé igyekeznek. Keresztül is gázol ha kell, levegőn és vizen, amíg csak olyan helyre nem ér, ahonnét már tovább az ellenállás nagysága nem engedi: a földfelszínre, a tenger fenekére, stb. Hasonlóképen a vágyait, akarásait teljesülésbe vinni kívánó ember is az ellenállások egész seregét kell, hogy legyőzze, s gyakran súlyos munkát kénytelen végezni, hogy egyensúlyi helyzetbe jusson, vagy csak meg is közelít-hesse azt. A vágyak (potenciális energiák) még a közönséges testeknél is igen sokfélék. Lehetnek pl. olyanok, amelyeknél a testek mindenkor vonz-zák egymást, mint pl. a Newton f. gravitáció. Lehetnek továbbá olyanok, a midőn csak bizonyos testek, bizonyos testekhez vonzódnak, mint pl. a különböző elektromossággal töltött testek, vagy különböző mágnességű sarkok, és taszítódnak, mint az egyező elektromosságu testek, és egyező mágnességű sarkok.

* Figyelmeztetek arra, hogy ezalatt a kiterjesztés alatt nem értendő a fiziko-kémiai törvényeknek egyszerűen az ember- és az élők anyagaira, anyagi életére való kiterjesztése, mint pl. a termodinamika szabályainak érvényesítése pl. a táplálkozásnál, lélegzésnél stb. a kémiai alaptörvények érvényesítése az anyagcserében, stb. Ezek a törvények ép annyira és ép oly föltétlenül működnek, mint pl. a gravitáció az egész testre. Amire itt súlyt akarunk helyezni, az a természettörvények kiterjesztése, mondhatnók az élők szellemi életéből eredő jelenségekre, a cselekvésre, akaratos és ösztönös tettekre.

Hasonlóképen az élőknél is roppant sokféle potenciálhatás működhet. Kezdve a legprimitívabb önfentartást kielégítő, meg a szerelmi vágytól fel a legfinomabb hatásokig.

Természetes, hogy a különböző potenciálhatásoknak megfelelően az elérendő egyensúlyi helyzet is más és más helyen van. Képzeljük el csak pl. a földet keresztülfurva. A furat valamely helyére (de nem a Föld középpontján) képzeljünk el egy mágnest elhelyezve. Ekkor pl. a kövek a furaton a Föld középpontjáig mennének le, ott volnának egyensúlyban, a lyukba dobott vasdarabok ellenben csak valahol a mágnes és a föld középpontja között állnának meg, egyensúlyi helyzetök tehát teljesen eltérne a kövekéétől.* Hasonlóképen a hány ember van, más és más lehet egyensúlya, habár itt is létezik oly mondhatnók általános jellegű törekvés: a táplálékért való törekvés, hasonlóan a gravitáció jelenségéhez a holt anyagnál, meg egy ennek megfelelő kielégültségi egyensúly, akárcsak a közönséges testekre vonatkozóan a föld középpontja.

Vegyük most már közelebbről szemügyre a vágy-potenciálkülönbség hatására létrejövő mozgást, mely az egyensúly elérésére irányul.

Az erre nézve a mechanikából ismert két alaptörvény általánosan érvényes az élőkre is; egyrészt a test igyekszik a lehető legalacsonyabb potenciált elérni, (illetve a lehető legtöbb szabad energiát adó folyamatlétesül) s minden test arra törekszik, hogy az egyensúlyt lehetőleg teljesen elérve a lehető legjobban érezze magát. Másrészt több lehetséges út esetén a jelenség azon az úton folyik le, amelyen a legkevesebb munkát kell végeznie, amely ut — pszihikai nyelven beszélve — a legkevesebb fáradtsággal engedi meg az egyensúly, vagy alacsonyabb potenciál elérését [legkisebb működés elve] s ez a törvény az, mely az embert és állatot arra ösztökéli, hogy szükségleteit minél kisebb fáradtsággal elégítse ki. [Az éhes állat elé tartott táplálékhoz az állat egyenes irányban fut, akárcsak két gravitáló test egymás felé.]

Az ellenállások természete is igen sokféle, amelyekkel szemben az egyensúly felé törekvő folyamatnak munkát kell végeznie. A fizikában ez rendszerint a közegellenállás és surlódás. A kémiai folyamatoknál a kémiai ellenállás, stb. Az életjelenségeknél, a pszihikai jelenségeknél az ellenállásoknak is egy rettenetesen komplikált sora van; ilyen értelemben foghatók fel a vágyak elérése ellen az emberek által gördített nehézségek, s gondoljunk csak arra a komplikált ellenállásra, amely a robogó vonatot a tilosra állított semafor előtt megállítja, akárcsak a vajba kerülő golyót!

Elég nagy ellenállással a mozgás, az egyensúly felé való haladás, csaknem teljesen megszüntethető; a sebesség igen lassu lesz. A jelenség látszólag állandó jellegű, mert a változást csak alig lehet észlelni. Ily jelenségeket a kémiában tapasztalni gyakran. Ilyenek azok a lassu átalakulásban levő anyagmódosulatok [mint pl. közönséges hőfokon a gyémánt is], amelyeket *metastabil*-nak mondanak, s amelyhez hasonlókkal az életjelenségeknél igen gyakran találkozunk. Az ellenállás részben vagy egészben való eliminálásával a reakció, a folyamat gyorsítható [habár egy bizonyos maximumon túl nem!). Az ilyen ellenállás-eltávolítókat nevezik a kémiában katalizátoroknak s hasonlóképen ilyeneknek foghatók fel pl. azok az emberek is, akik új módszert adnak valamely az emberi jólétet gátló ellenállás legyőzésére, aminek kapcsán gyakran egész világok jöttek mozgásba.

*Hogy a tárgyak megfelelő helyen megálljanak, képzeljük mozgásukat megfelelően csillapítva.

Hasonló jellegű az a jelenség, midőn egy, már az illető körülmények közt „létfogosultsággal” nem bíró állapot tartósan fenmarad, de gyakran egy kis lökés elegendő, hogy az illető állapot egyensulya felbomoljék. Az ilyen állapotot a kémiában *labilis*-nak mondják s jellemzésére elég, ha arra az iskolai példára utalok, hogy a víz 0° alatt is lehet folyékony: de ilyenkor egy kavicsot beledobva egész tömegében jéggé dermed. — S csak nézzünk az életbe, hogy hány jelenség folyik le ehhez hasonlóan! Midőn emberek váratlan lökésekre a legváratlanabb tetteket követik el.

Vegyük szemügyre most már a testek viselkedését egyensulyban. Mint már érintettük, érvényes reájuk a van't Hoff-Lechatelier-féle törvény, melyet teljes általánosságban úgy fogalmazhatnánk meg, hogy az egyensulyban levő rendszer ellenkezik minden behatással szemben, amely azt megzavarni törekszik. Hasonlóan fogható fel az elektromosságban a Lenz-féle törvény, amely szerint az indukált áramok az elmozgatással szemben ellenkező, hatást fejtenek ki, sőt még ilyenformán fogható fel a testek tehetetlensége is, amellyel nyugalmukban való bolygatás ellen védekeznek. Az életben általában konzervativizmus alakjában mutatkozik ez a jelenség: a mely természetesen ott és azoknál lép fel, ahol már egyensuly van.

Általában az egyensulyban vagy az egyensulyhoz közelebb álló testek ha módjukban áll megakadályozni törekszenek azt, hogy más testek előttük egyensulyba jussanak. Így pl. a kőakás alsó része nem engedi, hogy a felül fekvő kövek is közelebb jussanak a földfelszínhez; ilyenformán pl. az egyensulyhoz közelebb lévő burzsoázia sem engedi, hogy az egyensulytól oly messze álló proletariatus javítson állapotán. Míg azonban egyebütt a természetben megvan mégis az a törekvés, hogy a testek a viszonyok között a lehető legalacsonyabb potenciált ériék el, addig az embereknél, az egyensulyban levőknek törekvése az, hogy mások dolgozzanak helyettük is — s a dolgozás, a munka feltétele, hogy a dolgozók ne legyenek egyensulyban. Szükséges tehát ebből a szempontból, hogy a potenciálkülönbséget csökkenteni törekvő, a jó élethez való vágyunk lehető erős mértékben fentartassék. (Képletesen, lehetőleg minél magasabbra kell felfüggeszteni a köveket, hogy minél nagyobb munkát végezhesenek.) Itt ép oly technikusok működnek, mint amelyek hidat képezve láncokra függesztik fel a hidjárdáját: csupa a föld középpontja felé törekvő testet, hogy adott céloknak megfeleljenek. Eszközeik persze nem kötelek és láncok, hanem törvények és mögöttük álló fegyveres erő, s leggyakrabban az önfentartás összefonódásában rejő rugalmassági erőket a testek nehézkedésével szemben. S nevük sem »technikus«, hanem jogász, diplomata, katona, stb. Ha a lánchidon a láncok meglazulnak s félő, hogy a járda leesik, új láncokkal pótolják a régieket s a helyzet változatlan marad. Hasonlóan vezetnek be új eszközöket a szükséghez mérten a burzsoázia »technikusai«. Látnivaló, hogy ily viszonyok mellett a proletariatusnak nincs is kilátása helyzetének javítására, hacsak ellen-»technikusokkal« nem paralizálják a kapitalista »technikusok« működését, pl. azáltal, hogy a hidat felrobbantják, vagy a köveket a hid közepére összegyűjtik, amit a legerősebb láncok sem bírának ki. Sajnos, azonban a burzsoáziának és a középkori hatalmaknak módjukban áll sokkal több és jobb ily »technikust« tartaniok, mint a proletariatusnak, a hová legfeljebb csak a pénzhiány miatt többé-kevésbé önzetlen »technikusok« mehetnek. S ily emberek száma [pláne ha megélhetésük biztosított] aránylag kevés.

(Folytatása következik.)

Singer Henrik

MŰVÉSZET

SALGÓ ERNŐ: Írók és szindarabok.

Valamit, bár nem mondunk vele túlságosan sokat, elismerünk Salgó Ernő kötetbe gyűjtött kritikáiról: Azt, hogy — legalább is a stílusukkal — valóban kiemelkednek a hebehurgyán írott gyári kritikák nivótlanágából. Kiemelkednek: egy fejjel; egy gondolatokhoz és gondolkodáshoz szoktatott fejjel.

Ez és a kritikai irodalmunk silány, semmis volta készlet minket is a részletesebb munkára.

A könyv stílusa: az analizáló kritika hangja. Akadémikus hang; tele mélységek után kutató, — nem mindig mély — szemlélődéssel, komolysággal és komolykodással, nyíltsággal és elleplezett konvenciókkal; s ami mindezeknek velejárója: elfogultsággal, itt-ott pózzal, tévedésekkel.

Salgó Ernőt valóban érdekelték, mondhatjuk: bensőleg, lelkiileg érdekelték, a látott és elolvasott irodalmi termékek, érdekelték és meggondolkoztatták, de tovább: a megértésig, nem mindig jut el. Célja: az író alakjait szétboncolni azzá, amik megszületésük előtt voltak: gondolatokká, s az analízis eredményéből összeállítani az írójuk arcképét. Az első stációig mindig eljut. Szétbontja az alakokat (az erkölcs, a társadalom szempontjaiból elsősorban) de az így kapott mozaik-darabkákból nem állítja össze az író. Vagy legjobb esetben is nem úgy, ahogy azt elvárnók.

Könyvének ez a leginkább szembeötlő és főhibája.

Különösen Molnár Ferenc jellemzésénél kirívó ez a hiba. Az ördöggel és a Liliommal foglalkozik, s a két darab lélektanából szeretné összeállítani Molnár írói jellemzését.

„Molnár Ferenc: megfigyelő — szenvedélyből; és gondolkodó — tehetségének természete folytán . . .“ kezdi Az ördög kritikáját, majd megállapítja, hogy Molnár „színműírói képességének tekintetében“ darabjaiban nem „a bravuros lélektani demonstráció“ hanem az „eleven, szingazdag és mozgalmas játék . . . a legfontosabb.“ A Liliom kritikájában leszögezi, hogy a szerző „szigorubbá vált a saját tehetségével szemben,“ szóval bizonyos fejlődést állapít meg Molnár színműírói tehetségének kibontakozásában — és evvel aztán be is fejezte Molnár színműírói pályafutásának jellemzését. A többi Molnár-darabok kritikáját nem adja. Holott, véleményünk szerint, ép az ezek után következő színművekben volna al-

kalma kimutatni a kritikuskak: ki volt, mi, és mivé pongyolásodott a szépen induló szerző, amint akarva elvetélt magából tehetségét, képességeit a Salgó által is érintett színpadi hatás kedvéért. Vagy éppen azért hallgat a Testőrrel és társairól, hogy ne kelljen levonnia ezt a konkluziót . . . ?

A, különben érdekes megállapításokkal megtűzdelt, Molnár-tanulmánya így befejezetlen: jelentéktelenné válik.

Az alakok analizálásából levont következtetések téves és hamis beállítására legjobb példa az Ibsen Vadkacsájáról szóló jegyzete.

Ibsen, a Kisérteteket, s a Népgyűlölőt fogadó botrányos viharok után azt kérde a darabjával: Hát érdemes ezekért a Hjalmar-féle nyomorultakért dolgoznom, kinlódnom, verekednem . . . ?! A válasz egy leintő, gúnyos mosoly: Nem érdemes . . . ! Előző darabjaiban elvette a közönségtől az „éltető élet-hazugságot“ — most egy gúnyos — fölényes gesztussal meglobogtatja előttünk azt; de a gúny éle visszapattan az író melléről, s kétszeres erővel vág a hazugságokra épült társadalom méltatlankodva lázadó soraiba.

Salgó Ernő azonban mindvégig azt hangoztatja és színezi, hogy Ibsen önmaga és saját igazságai ellen fordul a Vadkacsával, gyötörve és kinezva önmagát.

Ugyan csak a túlságos mélységeket kereső szemlélődésnek — itt már romantikus — ellaposodását, felületessé közönsegesedését mutatja a Móricz Zsigmondot tárgyaló két cikk. A *Sári bíró*-ban csak idyllszerűséget és a „különszerű külső beállítást; az egzotikumot“ veszi észre, a *Kend e a pap* című egyfelvonást ugyancsak idyllnek látja és a *Mint a mezőnek virágai* . . . -ban csak a természeti szépségeket fedezi fel, sőt tulzatosan bele is diktál ilyeneket. A *Magyarosan* c. kis darabról ezt a nagyon egyoldalú szentenciát mondja: „ . . . itt nem látjuk a természetet; de látjuk az embereket, s ez elég, hogy a falu megértésében amazt tartasuk szebbnek. . . “

Ki hát Móricz . . . ? mit akart és mit adott . . . ? Egzotikummal felcifrázott idyllt . . . ?!

Salgó romantikus hajlandóságai különben — dacára az olykor örömmel tapasztalható nyíltságának, világos gondolkodásának (Ambrus-cikke, Hebbel Judithjának kritikája, a Faun bírálat) — más-
kor is érvényesülnek. Így az *Egyszeri királyfit* tárgyaló kritikájában, Constantin Benjamin naplójánál, Guy de Maupassantról szóló írásában, Bródy Sándornál. (Bródyt az impressionista festőkhöz, különösen Cezane-hoz hasonlítja.)

Egyedül Herczeg Ferenc *Éva boszorkányának* kritikája az, amit csaknem minden megállapításában aláírunk.

Végeredményben: Salgo Ernő könyve nem adja teljes és megbízható képét sem a kritikus képességeinek, sem a kötetbe felvett írónak. Az utóbbi évtizedek irodalmi termelését, irodalmi irányait pedig még csak hozzávetőleg sem tudnánk körvonalazni a Könyv alapján. A kritikák egybe gyűjtését azonban (magát a tényt és nem a módot . . .!) még sem tartjuk teljesen hiába valónak. Valamennyire mégis tájékoztat legalább a felől, hogy a benne felmarkolt munkák milyen hatásokat váltottak ki annakidején a gondolkodva olvasó, gondolkodva szemlélődő emberből.

Mácza János

PÁSZTOR ÁRPÁD
POE KÖNYVE

A kötet utolsó fejezete Poe-nak a *Kompozíció bölcselése* című kis munkájának fordítása. Rideg és okos őszinteséggel vallja Poe, hogy az író és a költő nem „valami finom, légies örületben, ihletett mámorban alkot:” alkotása verejtékes munka, önkritika, lelkiismeretes és pontos számítások összessége.

Ez a kis cikk a könyv legértékesebb (s mint látni fogjuk: egyedül értékes) fejezete. Pásztor Árpádnak azonban csöppet sincs inyére az írói munkának ilyen „lealacsonyító” és igaz beállítása; ő még most is mámoros lázban alkot, s megköveteli ezt Poe-tól is. Látomásaiban, kitárlt mondatokkal, egyszerűen lecafoltatja Poe-val — Poet. Egyrészt a csakazértis elvébe makacsodva, másrészt azért, hogy igazolhassa önkényes megállapításait, melyekkel így jellemzi Poe költészetét: „versei . . . érzések és szavak játéka;” szavai pedig „játszik velük — talán verset senki annyira magáért a versért, a szavak zengő zenéjéért nem írt, mint Poe” aki „verseiben elszakadt a földtől ismeretlen, érzéshullámokon lebeg” . . . Azt azonban nem magyarázza meg, hogy miért szakadt el a földtől Poe, ha csak szókat akart írni; mi szüksége volt az érzés és léghullámokra, ha maga a vers is gyönört szül benne?! . . .

E gyenge megállapítások után, miket az első oldalra koncentrált a szerző, mind végig már csak lapos közhelyek következnek, mindössze a fordhami találkozás ragadja meg különösebben figyelmünket, ahol megtudhatjuk, hogy Poe Edgar „dallamos de kissé magas rezgésű hangján . . .” biztosította Pásztort arról, hogy a sok, szenzációt kereső látogató közt egyedül ő — Pásztor — az, aki megértéssel közeledett hozzá, s akit ezért méltónak tart arra, hogy kedvéért elhagyja a siri magányt!!! . . .

Ezért az érzelő öntömjénezésért valóban nem volt érdemes megírni a találkozás történetét! . . . De különben is azt hisszük, hogy Pásztor Árpád a fordhami ház udvarán és a philadelphiai „öreg fa” alatt egy naivul közönséges szélhámos felidézett szellemének esett áldozatául.

Örülénk, ha meggyőződésünket szelidebbé zenélték volna a kötet másik felét kitöltő műfordítások, de azokban sem vagyunk képesek felfedezni azt a melegséget, megértést, mit Poe Edgarral szemben mint privilégiumot vindikál magának Pásztor Árpád.

A kötetet nem csak az irodalom nélkülözhetné, de a Poe szegény életét hirdette ordító, rejtett izgalmakat, szenzációkat kereső dilettáns közönség is el lehetett volna a néhány „főlsleges részleteznem . . .” kezdetű repportoskodás nélkül.

Mácza János

ÜZENETEK:

Sz. Imre: versei tetszenek nekünk, de mielőtt közölnénk, szeretnénk egyéb dolgokat is olvasni Öntől. Pontos címét is kérjük jelezni.

K. Mihály: cikke nagyon dagályos; több tartalmat kérünk.

Előfizetőink és barátaink elnézését kérjük, hogy lapunkat csak elkésve adhattuk ki, de a nyomda személyzetének nagyobb része katonai szolgálatra vonult be s új erők beállítása sok időt vett igénybe. Itt közöljük előfizetőinkel azt is, hogy a postán elkallódott számokat készséggel pótoljuk.

Minden közleményért a szerző maga felel.